

Ποιός θυμάται τα μνημόνια;

Δεκαπέντε χρόνια μετά την εφαρμογή του πρώτου μεγάλου προγράμματος δομικής αναπροσαρμογής, εσωτερικής υποτίμησης και αναδιάρθρωσης που έμεινε στην ιστορία ως «Μνημόνια», η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας συνεχίζει να παραμένει ασθενική. Το συλλογικό εθνικό κεφάλαιο δεν έχει καταφέρει ακόμα να επιστρέψει στα προ της κρίσης του 2008 επίπεδα αναφορικά με το ποσοστό κέρδους που αποκομίζει από την παραγωγή. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, μετά την αιφνίδια και κατακόρυφη μείωσή του κατά περίπου 9% μέσα στο 2020 και εξαιτίας της κρίσης covid-19, ακόμα δεν έχει ανακάμψει.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το εμπορικό ισοζύγιο, δύο μεγέθη ενδεικτικά της φυσιολογίας της ελληνικής οικονομίας, παραμένουν σταθερά ελλειμματικά τις τελευταίες δεκαετίες, μάλιστα δίχως βάσιμες προοπτικές ανατροπής των συσχετισμών μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών. Τέλος, οι μπαρούφες που συχνά πυκνά φτάνουν στα αυτιά μας σχετικά με την λεγόμενη «αναβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης της ελληνικής οικονομίας» καλό είναι να γνωρίζουμε ότι αφορούν τους γενικούς όρους διαμόρφωσης του επενδυτικού κλίματος στις χρηματοπιστωτικές αγορές και σε τίποτα δεν έχουν να κάνουν με τα δομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο ελληνικός καπιταλισμός στην παγκόσμια αλυσίδα παραγωγής των πραγματικών αξιών.

Από την άλλη, η βίαιη καθήλωση των μισθών και των συντάξεων στα πλαίσια της γενικότερης υποτίμησης της μισθωτής εργασίας που εφαρμόστηκε στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, έχει διαμορφώσει μια πολύ συγκεκριμένη κατάσταση για την λεγόμενη αγορά εργασίας σήμερα. Παρά τις αναδιανεμητικές κρατικές πολιτικές της τελευταίας τριετίας για την αύξηση του κατώτατου μισθού και την χορήγηση προνοιακών επιδομάτων, ο πρώτος παραμένει μεταξύ των χαμηλότερων για τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Ειδικά δε αν συγκριθεί με την αγοραστική δυνατότητα που παρέχει αυτός ο ήδη υποτιμημένος κατώτατος μισθός, τότε η κατάσταση είναι ακόμα χειρότερη. Κι αυτό γιατί η εκτίναξη στις τιμές ενέργειας, στο κόστος παραγωγής των εμπορευμάτων και στις τιμές των ειδών πρώτης ανάγκης έχει εκτινάξει τον πληθωρισμό, αυτό το αθόρυβο τρωκτικό που ροκανίζει τον μισθό μας προτού καν προλάβουμε να τον βγάλουμε από το πορτοφόλι μας. Το πόσο πολύ έχει υποτιμηθεί η μισθωτή εργασία μέσα στην τελευταία δεκαεπταετία φαίνεται από την εικόνα στον λεγόμενο «μέσο μισθό», ο οποίος για το 2023 έχει διαμορφωθεί στα 1.038 ευρώ μεικτά και είναι ο χαμηλότερος μεταξύ των μελών της ΕΕ.

Τι έχει πάει τόσο λάθος λοιπόν; Γιατί, παρότι η εργατική τάξη έχει βάλει πλάτη εδώ και μιάμιση δεκαετία, αυτή η ρημάδα η ελληνική οικονομία δεν λέει να ανακάμψει στα σοβαρά; Μήπως δεν ήταν αρκετά όσα έκανε; Μήπως χρειάζεται να κάνει κι άλλες θυσίες για το καλό της;

**ΓΙΑ ΤΗΝ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ
ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΣΗΜΕΡΑ**

Μισθός-επιδόματα-ευέλικτη εργασία

Ο απόλυτος κρατικός έλεγχος στον τρόπο καθορισμού του κατώτατου μισθού μετράει ήδη δώδεκα χρόνια (από το 2013) και έχει διαμορφώσει ένα άκρως περιοριστικό περιβάλλον διαπραγμάτευσης στα χαμηλότερα κλιμάκια της μισθωτής εργασίας. Μεγάλες περιοχές της μισθωτής σχέσης, ειδικά εκείνες που παρέχουν «ανειδίκευτη» εργασία, δεν έχουν προηγούμενες εμπειρίες ταξικής πάλης και δεν βρίσκονται στην αιχμή της όποιας «ανάπτυξης» παραμένουν μισθολογικά καθηλωμένες. Η εξασφάλιση των όρων της καθημερινής αναπαραγωγής για αυτό το τμήμα του προλεταριάτου, πέρα από το γεγονός ότι αποτελεί προτεραιότητα για το ίδιο, συχνά εμφανίζεται και ως ζήτημα κοινωνικής συνοχής στο οποίο στοχεύουν οι ασκούμενες κοινωνικές πολιτικές.

Η διευρυμένη επιδοματική πολιτική του κράτους τα τελευταία χρόνια, υποκαθιστώντας εν μέρει την αγοραστική δυνατότητα που θα έπρεπε να παρέχει ο μισθός, αποδυναμώνει όχι μόνο την υλική αλλά και την πολιτική ισχύ της εργατικής τάξης. Οι ανάγκες που καλύπτονται από τα επιδόματα και όχι από τον μισθό είναι μια σημαντική υποχώρηση για τους εργάτες όχι μόνο επειδή ένα πεδίο της αναπαραγωγής μας ανατίθεται άμεσα στο ίδιο το κράτος, αλλά επιπλέον επειδή αποδυναμώνεται το πεδίο επιθετικών δικδικτικών αγώνων της τάξης, οι οποίοι ιστορικά συγκροτήθηκαν κυρίως γύρω από τον μισθό και τον χρόνο εργασίας.

Παράλληλα, η γενίκευση και εδραίωση ευέλικτων μορφών απασχόλησης, όπως π.χ. του θεσμού των κατά παραγγελία συμβάσεων εργασίας που θα εφαρμοστεί από τον Φλεβάρη 2024, συντείνουν στην δημιουργία μιας ακόμα άκρως υποτιμημένης ζώνης μέσα στο μισθολογικό φάσμα της σύγχρονης εργατικής τάξης. Η με κρατική βούλα προτεραιοποίηση των αναγκών της ανάπτυξης έναντι των κοινωνικών αναγκών της εργατικής τάξης για σταθερή εργασία είναι μια μακρά διαδικασία που ακολουθεί την σύγχρονη καπιταλιστική ιστορία μετά τη μεγάλη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση στα '80s. Η απορρύθμιση της εργασιακής νομοθεσίας σε συνδυασμό με την θεσμική και κοινωνική νομιμοποίηση της εργοδοτικής ασυδοσίας έχει διανύσει πολύ μεγάλη απόσταση σε βάρος των αυτοτελών εργατικών συμφερόντων.

Το δικαίωμα των αφεντικών να καταγγέλλουν τις συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου μέσα στο πρώτο δωδεκάμηνο δίχως την υποχρέωση να καταβάλλουν αποζημίωση, η θεσμική κάλυψη που παρέχεται στους εργοδότες για επέκταση του εβδομαδιαίου εργάσιμου ωραρίου έως και 60 ώρες, τελικά όλο το θεσμικό φάσμα των «ευέλικτων σχέσεων εργασίας» που έχει συγκροτηθεί τα τελευταία χρόνια γύρω από τις δουλειές-λάστιχο έχει εδραιώσει μια σύγχρονη προλεταριακή υποκειμενικότητα που δεν έχει να προσδοκεί καμία εξασφάλιση μέσα στη μισθωτή σχέση. Οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, η μερική απασχόληση, η εκ περιτροπής και η εποχιακή εργασία, οι συμβάσεις μαθητείας, η ετοιμότητα για παροχή εργασίας, η on call και on demand εργασία και ό,τι άλλο σκαρφιστούν τα αφεντικά και οι

τεχνοκράτες τους, γρήγορα γίνεται ένα νομικό κείμενο ικανό να ρυθμίσει τους όρους παροχής της εργασίας.

Για τη μισθωτή εργασία στο δημόσιο τομέα

Περαιτέρω, το πάλι ποτέ προπύργιο του κρατικοποιημένου συνδικαλισμού και καταφύγιο της μικροαστικοποιημένης εργατικής τάξης αλλάζει φυσιογνωμία τόσο γρήγορα που χρειάζεται επαναξιολόγηση. Ο λόγος για τον Δημόσιο Τομέα, όπου η περικοπή δύο ολόκληρων μισθών μετράει ήδη δεκαπέντε χρόνια στις τσέπες των μισθωτών, δίχως να υπάρχει καμία προοπτική επαναφοράς στην προ του 2010 κατάσταση. Επιπλέον, η διόγκωση της ιδιωτικής οικονομίας και ο περιορισμός των δημοσίων δαπανών ως αποτέλεσμα της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης των αρχών της προηγούμενης δεκαετίας είχε ως αποτέλεσμα οι μισθοί του ιδιωτικού τομέα να ξεπερνούν αυτούς του Δημοσίου. Σήμερα, μια νεοδιόριστη εργάτρια ΥΕ (Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, δηλαδή απόφοιτη Γυμνασίου) που δουλεύει στον Δημόσιο Τομέα παρέχει πλήρη εργασία έναντι του εξευτελιστικού μισθού των 780 ευρώ μεικτά (667 καθαρά)! Και ένας νεοδιόριστος εργάτης ΔΕ (Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, δηλαδή απόφοιτος Λυκείου), αμείβεται για πλήρες ωράριο στο Δημόσιο με μισθό 858 ευρώ μεικτά!

Εκεί, όμως, που το Δημόσιο έχει χάσει σε ανταγωνιστικότητα και σύντομα θα αντιμετωπίσει άλλου είδους προβλήματα είναι στους εργαζόμενους ΠΕ (Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης, δηλαδή κατόχους πτυχίου ΑΕΙ) κι αυτό γιατί οι –έτσι κι αλλιώς– κουτσουρεμένοι μισθοί του ιδιωτικού τομέα για τις θέσεις αυτές είναι κατά πολύ υψηλότεροι από εκείνους του Δημοσίου: μια νεοδιόριστη πτυχιούχος ΑΕΙ στο Δημόσιο αμείβεται σήμερα με μισθό 1092 ευρώ μικτά (907 καθαρά). Έτσι, λοιπόν, δεν πρέπει να αποτελεί καμία έκπληξη το γεγονός ότι πολλοί επιτυγχόντες ΑΣΕΠ αρνούνται συχνά πλέον τους διορισμούς τους, συνεκτιμώντας μεταξύ άλλων και τις χαμηλές μισθολογικές προοπτικές εργασίας στον Δημόσιο Τομέα.¹

Για το ξεπάγωμα των τριετιών και τις ελλείψεις εργατικών χεριών

Από την άλλη, το περίφημο «ξεπάγωμα» στις μισθολογικές ωριμάνσεις από το 2024 και με ορίζοντα τριετίας σε συνδυασμό με την –αναιμική προς το παρόν– τάση για την υπογραφή συλλογικών συμβάσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα, μπορεί μεν να βελτιώνουν κατά τι τους γενικούς όρους εκμετάλλευσης της εργασίας, ωστόσο αδυνατούν στην πράξη να εξασφαλίσουν μια πραγματική αύξηση του βιοτικού επιπέδου. Εξάλλου, το περίφημο «ξεπάγωμα» των τριετιών αφορά μόνο εκείνες τις εργάτριες που αμείβονται με τον νόμιμο κατώτατο μισθό και όχι όσους/ες αμοιβούνται με βάση την ΣΣΕ ή έχουν συμφωνήσει ατομικά διαφορετικό μισθό.

Ένα άλλο σημείο που οπωσδήποτε πρέπει να πέσει ο προβολέας της αντιπολίτευσης της σύγχρονης εργατικής κριτικής είναι μια παλιά γκρίνια των ντόπιων εργοδοτών για την «έλλειψη εξειδικευμένης εργατικής δύναμης»². Η γνώριμη αυτή γκρίνια των αφεντικών, η οποία στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας μπορεί να λειτουργούσε ως πρόφαση για την υποτίμηση της ειδικευμένης μισθωτής εργασίας στον τριτογενή τομέα, τα τελευταία χρόνια έχει πάρει διαστάσεις γενικευμένης δυσάρεσκιας, καταφέροντας μάλιστα να κινητοποιήσει εκ νέου την κατάστροψη πολιτικών άμεσης και ευθείας κρατικής παρέμβασης στην τεχνική σύνθεση της εργατικής τάξης, όπως π.χ. με την ψήφιση του πρόσφατου νόμου περί νομιμοποίησης μεταναστών εργατών.

Γενικά μιλώντας, η σύγχρονη εργατική τάξη έχει αυξημένες σε σχέση με το παρελθόν γνωσιολογικές και τεχνικές δυνατότητες. Επίσης, η ανάπτυξη της τεχνικής και των υποδομών σε συνδυασμό με τη μέση αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας επόμενο θα ήταν να είχε αυξήσει το μερίδιο συμμετοχής της μισθωτής εργασίας στο πλεόνασμα της παραγωγής³. Το ελληνικό κεφάλαιο, ωστόσο, δηλώνει με έμφαση ότι έχει έλλειψη ειδικευμένης εργατικής δύναμης. Τα κενά στον πρωτογενή τομέα (λένε) είναι 168.000 για εποχικούς εργαζόμενους, στον τουρισμό και στην εστίαση περίπου 80.000,

12.000 εργατικά χέρια λείπουν από τις κατασκευές, ενώ στη βιομηχανία οι ελλείψεις είναι περίπου 20.000⁴. Την ίδια στιγμή, το ποσοστό ανεργίας τείνει να παραμένει οριακά κάτω από το 10%, εκπληρώνοντας μια από τις βασικές μνημονιακές δεσμεύσεις του ελληνικού κράτους.

Τι συμβαίνει λοιπόν και εμφανίζονται τόσες πολλές αντιφάσεις; Γιατί ενόσω η οικονομία δείχνει σημάδια ανάκαμψης, το μέσο βιοτικό επίπεδο της σύγχρονης εργατικής τάξης παραμένει τόσο χαμηλό; Γιατί η «έλλειψη εξειδικευμένης εργατικής δύναμης» δεν βελτιώνει τους όρους της ζήτησης (όπως μας λένε τα κλασικά οικονομικά), ώστε τα αφεντικά να προσφέρουν καλύτερους μισθούς και να προσελκύσουν έτσι την «εξειδικευμένη εργατική δύναμη» που χρειάζονται; Γιατί οι Έλληνες εργάτες δεν πάνε να μαζέψουν τις φράουλες και τις ελιές από την ύπαιθρο και «αναγκάζονται» τα αφεντικά να ζητάνε την εισαγωγή εργατικής δύναμης από το εξωτερικό;

Οι γυναίκες, η κοινωνική ασφάλιση και η χρόνια νόσος της ελληνικής οικονομίας

Πολλές απαντήσεις είχαν δοθεί το 2020 όταν η κυβέρνηση Μητσοτάκη πήρε την πολιτική πρωτοβουλία να συμβουλευτεί θεσμικά τον Κύπριο τεχνοκράτη, Χριστόφορο Πισσαρίδη, σχετικά με τις προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στη μετά-covid εποχή. Ο τελευταίος, ο οποίος προέδρευε μιας επιτροπής οικονομολόγων, παρέδωσε την σχετική Έκθεση στη Βουλή. Μέσα της υπήρχαν πολλά συμπεράσματα που έπρεπε να υιοθετηθούν επειγόντως από το κράτος, εκείνον τον συλλογικό εκφραστή των αφεντικών, προκειμένου τα τελευταία να συνεχίσουν να εκμεταλλεύονται με το δυνατόν λιγότερα εμπόδια την εργασία του πολυεθνικού προλεταριάτου στην Ελλάδα.

Μεταξύ άλλων υπήρχαν επισημάνσεις για την ανάγκη αλλαγής στην στρατηγική ανάπτυξης κρίσιμων πεδίων καπιταλιστικής δραστηριότητας, όπως π.χ. στον τουρισμό ή στην πρωτογενή παραγωγή. Οι αντιφάσεις της ελληνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης είναι γενικά γνωστές εδώ και πολλές δεκαετίες και η έκθεση Πισσαρίδη είχε διακρίνει ως αναγκαία την μαζική εισαγωγή εργατικής δύναμης από το εξωτερικό προκειμένου οι οικονομικοί δείκτες να ξεφύγουν από την καθήλωση και το ασφαλιστικό σύστημα να παραμείνει ζωντανό. Μια επισήμανση, ωστόσο, εκείνης της Έκθεσης είχε μια ξεχωριστή σημασία: οι γυναίκες!

Η μειωμένη –σύμφωνα με την Έκθεση– συμμετοχή των γυναικών στη μισθωτή εργασία και η σταθερά πτωτική τάση του ποσοστού των μισθωτά εργαζόμενων γυναικών στην παραγωγή μνημονεύονταν ως μια από τις αδυναμίες περαιτέρω ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Πράγματι, ένα σημαντικό τμήμα της σύγχρονης εργατικής τάξης από έμφυλη σκοπιά, καθότι συνεχίζει να είναι κατά το πλείστον επιφορτισμένο με την απλήρωτη οικιακή εργασία, τείνει να εκλείπει από την ιδιωτική αγορά εργασίας. Αυτό σημαίνει πολλά, ανάλογα πως θα το ερμηνεύσει κανείς/καμία. Από την άποψη της πολλαπλής καταπίεσης που βιώνει το υποκείμενο εργάτρια-γυναίκα μέχρι την γενική συντηρητικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας, που διατηρεί ακόμα ζωντανές τις παραδοσιακές μορφές οργάνωσης της παλιάς αυτής παραγωγικής μονάδας του έθνους και του καπιταλισμού: την οικογένεια. Κι από την πραγματική τάση του σύγχρονου καπιταλισμού για την θηλυκοποίηση ή την «αφυλοποίηση» της μισθωτής εργασίας που μας λέει η Federici⁵, μέχρι τους δεσμούς που συνδέουν την γυναικεία αναπαραγωγική εργασία με το δημογραφικό ζήτημα⁶.

Ειδικά δε σε ό,τι έχει να κάνει με το τελευταίο, η σταθερά συρρικνούμενη από πληθυσμιακή άποψη εργατική τάξη σχετίζεται άμεσα με το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και τις απολαβές της «άλλης» εργατικής τάξης, εκείνης που έχει συνταξιοδοτηθεί. Οπωσδήποτε οι εισφορές των μισθωτών είναι αυτές που συντηρούν το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και αυτό φάνηκε ότι ήταν μια από τις προτεραιότητες της αναδιάρθρωσης του ελληνικού καπιταλισμού την προηγούμενη περίοδο. Ο περιορισμός της μαύρης και αδήλωτης εργασίας, η οποία είχε αποτελέσει μια από τις ατμομηχανές συντήρησης της ελληνικής οικονομίας στις προηγούμενες δεκαετίες, έγινε ένα από τα

πρώτης γραμμής ζητήματα για το κράτος, προκειμένου να διασώσει τα ασφαλιστικά ταμεία στην περίοδο της κρίσης δημοσίου χρέους. Χρειάζεται να διευκρινίσουμε ότι ο περιορισμός της αδήλωτης και υποδηλωμένης εργασίας εφαρμόστηκε διαφορετικά μέσα στα προηγούμενα χρόνια. Μπορεί μεν κάποιοι κλάδοι που μέχρι πρότινος πρωταγωνιστούσαν στην μαύρη εργασία πλέον να αλλάζουν φυσιογνωμία (π.χ. διανομείς, εστίαση κ.ά.) και η εισαγωγή της «ψηφιακής κάρτας» σε supermarket, βιομηχανία, ΔΕΚΟ κλπ να συνιστά μια τολμηρή ρύθμιση, πλην όμως άλλες περιοχές της μισθωτής σχέσης μπήκαν με ταχείς ρυθμούς στα φάσμα της μαύρης οικονομίας. Και οπωσδήποτε ο σταθερά μεγάλος κύκλος εργασιών που διαγράφεται γύρω από την οικονομία του εγκλήματος δεν πρέπει να δημιουργεί αυταπάτες σχετικά με οποιονδήποτε εξορθολογισμό της ανασφάλιστης εργασίας.

Μετανάστες εργάτες: εισβολείς ή συντελεστές της καπιταλιστικής ανάπτυξης

Από την άλλη, πρόσφατες τακτικές επιλογές, όπως αυτή της νομιμοποίησης μεταναστών εργατών που έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον τρία χρόνια νόμιμης παραμονής και εργασίας στη χώρα, κοιτούν προς την ίδια κατεύθυνση. Η ελληνική, όπως και όλες οι ευρωπαϊκές οικονομίες, συνεχίζουν να έχουν απόλυτη ανάγκη από την εργασία μεταναστών εργατών. Το γερασμένο (από ηλικιακής άποψης) ευρωπαϊκό προλεταριάτο που αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης καπιταλιστικής ανάπτυξης σε συνδυασμό με την τάση αποπαγκοσμιοποίησης της οικονομίας και την στροφή στην εγχώρια παραγωγή έχουν κάνει ξανά αναγκαία την εργασία στον πρωτογενή τομέα. Από την άλλη, η έκρηξη στον κατασκευαστικό κλάδο που ήρθε ως απόρροια των στρατηγικών επενδύσεων σε υποδομές που έφερε το Ταμείο Ανάκαμψης⁷, ζητάει επειγόντως μαζική και ανειδίκευτη εργασία που η ντόπια ευρωπαϊκή εργατική τάξη αδυνατεί να καλύψει.

Απ' αυτή την άποψη, οι μετανάστες εργάτες παύουν για λίγο να είναι «θύματα πολέμου» και «εισβολείς» και εμφανίζονται ως συντελεστές της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Το γεγονός βέβαια ότι μέσα στη χώρα συνεχίζουν να λειτουργούν άτυπα στρατόπεδα συγκέντρωσης και διαλογής εργατικής δύναμης, απλά επικυρώνει τις ρατσιστικές πολιτικές του ελληνικού κράτους απέναντι στο πιο υποτιμημένο κομμάτι της εργατικής τάξης. Μπορεί η πρόσκαιρη νομιμοποίηση μερικών εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών που θα συμβεί στο άμεσο μέλλον να μην σημάνει μια ανασύνθεση της ντόπιας εργατικής τάξης, όπως εκείνη που συνέβη στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την αθρόα είσοδο Βαλκάνιων και Ανατολικοευρωπαϊών μεταναστών. Όπως και τότε, όμως, έτσι και σήμερα το εθνικό κεφάλαιο θα στηριχθεί ξανά στην παρανομοποιημένη και γι' αυτό υποτιμημένη εργασία των Ασιατών και των Αφρικανών προλετάρων για να αντιμετωπίσει την κρίση που αντιμετωπίζει κι ακόμα δεν έχει λυθεί.

Τα ξαναλέμε!

Έτσι, λοιπόν, τα σχεδόν δυόμισα εκατομμύρια μισθωτών εργατριών στην Ελλάδα, η εν δυνάμει σύγχρονη εργατική τάξη της χώρας από αριθμητικής άποψης, έχει να πορευτεί μεταξύ σφύρας και άκμονος. Από τη μία οι δομικές αντιφάσεις της ελληνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης, η κρατική έμφαση στην εξασφάλιση των όρων αναπαραγωγής του προσοδικού κεφαλαίου, ο γενικά μικρομεσαίος χαρακτήρας της ελληνικής οικονομίας και το πλέγμα μικροϊδιοκτητών-μικροεπιχειρηματιών που το συνθέτει είναι ο ιστορικός καμβάς πάνω στον οποίο εγγράφεται η ιστορική εξέλιξη της εργατικής τάξης στην Ελλάδα. Από την άλλη, η επίθεση στη μισθωτή εργασία και την αναπαραγωγή της εργατικής τάξης τις τελευταίες δεκαετίες, η υποχώρηση της

ταξικής πάλης και μορφών επιθετικής εργατικής διεκδίκησης και η μέσω της παρανομοποίησης βίαιη υποτίμηση της εργασίας και της ζωής των μεταναστών εργατών συνθέτουν ένα τοπίο συχνά ζοφερό και απροσπέλαστο.

Η συνείδηση, ωστόσο, ότι όσο τα αφεντικά ιδιοποιούνται ατομικά το κοινωνικό πλεόνασμα της εργασίας τόσο η εργατική τάξη θα μηχανεύεται τρόπους να πάρει πίσω τα κλεμμένα, όσο ακόμα υπάρχει μισθωτή εργασία η τάξη θα εξεγείρεται ενάντια σε αυτή, είναι μια συνείδηση πολιτική. Που δεν υπαγορεύεται από τις διακυμάνσεις της συγκυρίας αλλά από μια βαθιά πεποίθηση που εδώ και αιώνες έχει φωλιάσει μέσα στον συλλογικό κι αφηρημένο προλεταριακό νου.

1. Βλ. ενδεικτικά Τάνια Γεωργιοπούλου, *ΑΣΕΠ: άφαντοι όταν έρχεται η ώρα του διορισμού*, εφημ. Καθημερινή (19-12-2023).
2. Βλ. ενδεικτικά Ρούλα Σαλούρου, *Γιατί λείπουν εκατοντάδες χιλιάδες εργατικά χέρια*; Εφημ Καθημερινή (25-12-2023).
3. Ένα παράδειγμα που χρήζει ξεχωριστής αναφοράς είναι οπωσδήποτε η εργασία στα logistics και στον αναδυόμενο κλάδο της οικονομίας πλατφόρμας. Η μεγάλη τεχνολογική αναδιάρθρωση της εργασίας στις μεταφορές και η ραγδαία ψηφιοποίησή της, η εμφάνιση του επαγγελματία-διανομέα, η άνθιση στις εργασίες αποθήκευσης και διανομής εμπορευμάτων είναι μεταξύ των θεμάτων που θα καταπιστούμε σε αυτή τη σειρά κειμένων.
4. Ένα τμήμα των μεταναστών εργατών που «νομιμοποιήθηκαν» μες στα προηγούμενα χρόνια, αρκετοί ντόπιοι εργάτες/τριες (π.χ. οδηγοί, νοσηλευτές, εκπαιδευτικοί κ.ά.) και οπωσδήποτε πολλοί Αλβανοί εργάτες οικοδομής αποδημούν σταθερά προς χώρες της ΕΕ, όπου μπορούν να βρουν πολύ μεγαλύτερους μισθούς. Αυτός είναι μία μεταξύ των αιτιών της «έλλειψης ειδικευμένης εργατικής δύναμης».
5. Βλ. Silvia Federici, *Πέρα από την επιφάνεια του δέρματος*, Traverso 2023.
6. Αυτό ήταν ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν στην εκδήλωση της αυτόνομης γυναικείας ομάδας 619 women's collective σε εκδήλωση που έγινε στην κατάληψη Cartago στις 4-12-2023.
7. Η εκτίναξη των οικονομικών μεγεθών στον κλάδο των κατασκευών έχει πολλές προεκτάσεις. Ενώ στην ιδιωτική αγορά, τα μεροκάματα και οι μισθοί των οικοδόμων μένουν σταθερά -και συχνά ανοδικά-, στα δημόσια έργα, και δη σε εκείνα που έχουν αναληφθεί από το γνωστό μονοπώλιο του κλάδου των κατασκευών στην Ελλάδα, οι αμοιβές συνεχίζουν να είναι εξευτελιστικές.